

УДК 94(420)11/13

О. Охріменко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**ЧАСОВІ СТРУКТУРИ У МЕНТАЛЬНОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО БЮРГЕРСТВА XI-XIII СТ.**

У статті на основі нарративних та зображальних джерел досліджується сприйняття часу як соціальної категорії міськими жителями Англії у період XI-XIII ст. Визначаються зміни, що відбуваються у ментальності англійського суспільства, під впливом урбанізаційних процесів доби високого середньовіччя.

Ключові слова: соціальна історія, історія часу, середньовічна ментальність, Англія, урбанізація.

Основою та серцевиною культурно-творчої діяльності середньовічного міста є нове сприйняття часу, що реалізоване у способі життя. З'ясування особливостей сприйняття цієї категорії людьми XI-XIII ст. в англійському урбаністичному середовищі дає змогу зрозуміти влаштування повсякденності як в ментальному, так і організаційно-матеріальному відношенні. В понятті часу виявляється, з ним пов'язано світовідчуття епохи, поведінка людей, їхня свідомість, ритм життя, ставлення до речей [24, 83].

Основна історико-культурна теорія про час як соціальну категорію та його розвиток у середньовіччі належить французькому медієвісту Ж. Ле Гоффу. За його влучним висловом, в період високого середньовіччя відбувається перехід від "біблійного часу" до "часу купців" [27, 36], тобто часу міського, який відрізнявся іншим наповненням змісту. Змінюються засоби виміру часу (церковні дзвони поступають годиннику), що починає змінювати відношення до нього.

Разом з тим, як цілком доречно вважає А. Гуревич, нові категорії часу та простору, пов'язані з діяльністю купців, ремісників, з початком розвитку науки і т.п., ще довго залишалися в рамках середньовічної "моделі світу", а розквіт міської культури не означає "занепаду" середньовіччя [24, 33].

Власне на вищезазначеній теорії Ж. Ле Гоффа про час у середньовіччі базуються дослідження на англійських матеріалах таких науковців, як Л. Торндайк [21], Дж. Скаттергуд [18], Дж. Гімпель [13] та інших. Проте наукові розвідки англійських медієвістів стосуються, в основному, періоду пізнього середньовіччя. До того ж чітко не була визначена роль урбанізаційних процесів в означеному ментальному перевороті та його хід на території Англії в добу високого середньовіччя. Дослідити дану наукову проблему – зміни у сприйнятті категорії часу в ментальності англійців під впливом урбанізаційних центрів – є метою даної статті.

Для дослідження часових структур в ментальності бюргерства Англії XI-XIII ст. були використані писемні та візуальні джерела. Основну категорію першого типу складають хроніки Матвія Паризького [16], Річарда Ховеденського [19], Йоселіна з Бражелонелю [7], Генрі Гантінгдонського [20] та "Англосаксонська хроніка" [22], що забезпечило фактаж дослідження. Також звернули увагу на поезію народною середньоанглійською мовою доби високого середньовіччя [10; 11; 17]. Це дозволило розкрити повсякденні уявлення про час та виокремити сюжети, що належать до міського простору Англії розвинутого середньовіччя. Важливим комплексом стали мініатюри із оригінальних англійських рукописів XI-XIII ст. [1-6; 12], аналіз яких тільки нещодавно увійшов до практик медієвістів. Також використані окремі вітражі [8], міські постанови [15; 31], наукові трактати [9; 14] тощо.

Характерними ознаками організації часу в середні віки були циклічність (день-ніч, рік) та лінійність (минуле-вічність; від створення світу до кінця світу).

Лінійність часу найкраще виражена в історичних творах: весь історичний процес рухається за Божою волею, від створення світу до його кінця [25, 694]. Так,

Генріх Гантінгдонський у своїй "Хроніці", після загального опису Британії, до якого включені і міста, історичну частину розпочинає так: "3 часів початку історії, на народи Британії було надіслано Божим гнівом п'ять нещастя; Провидіння сходять до віруючих, а його покарання – невірним." [20, 4]. Остання біда – це норманське завоювання, але висловлюється загальна надія на краще майбутнє.

Хоча, за Ж. Ле Гоффом, "пережитком античної епохи" [28, 201] залишається переказ про колесо Фортуни. Наприклад, у англійській поезії XIII ст.: "Разом зі світом з'явилась Пані Фортуна, // Що руку щораз може змінити, // За її згоди щастя погубити, // Вниз і вгору, як хоче крутити..." [11, 7].

Разом з тим, такі звернення до Фортуни не були поширені до високого середньовіччя, і не зустрічаються в англійських джерелах. Так, в іконографії XI-XIII ст. вони є винятковим явищем. Зокрема, таке "колесо Фортуни" містить рукопис Бодліан 188 (фоліо 126v) із Бодліанської бібліотеки в Оксфорді [3, 126v]. Попереднє фоліо (120v) має аналогічну будову, хоча сюжетно розповідає про релігії [3, 120v]. Інше подібне зображення містить "Псалтир" Вільяма де Браїля [12, IV]. Фоліо "Колесо Фортуни" показує коло, у центрі якого Фортуна, та 24 сюжети навкруги із життя різних верств населення. Вгорі – король, праворуч та ліворуч від нього у верхній частині – клірики, вчені люди, зображені із книгами; ліва нижня частина показує сцени народження, людину-селянина, озброєну арбалетом людину (воїна). Ліва нижня частина показує "падіння", одержимість злими духами тощо, внизу – померлого. Тобто, автор мініатюри вносить вченість у верхню частину, таким чином, символічно показує, що воно є щастям, добрим поворотом долі.

Можемо припустити, що уявлення про Фортуну, хоч і має античні корені, зрештою наділене новим змістом. Така Доля наосліп керує людським життям: "Який із кліриків нічого не жде, // То трапиться, що щастя і йому сяйне: // Він до нічого ще й нуль приєднає, // Та заздрість з достатком разом шкандибає" [10, 4]. Незалежно від "праведності життя", Фортуна може діяти самостійно. Так, Роджер Ховеденський, оповідаючи про напад вікінгів на Ліндісфарн, знаходить пояснення, чому ці монахи, зі своєю святістю життя, зазнали такого тяжкого нападу: бо Фортуна жорстока до невинних [19, 15].

У народних англійських фаблях же все "минає за Божою волею// Всі ми помремо, всі ми наче хворі" ("Про Лиса й Вовка") [17, 29], "Господь – в його все волі..." ("Пані Сіріц") [17, 7] тощо. Фортуна ніяким чином не задується.

Натомість непевність життя є популярним сюжетом, про який "багато людей говорять, що так є насправді" [10, 4]. Це – поезія "Про непевність цього життя", що мала багато варіантів, переспівів, "доживши" народною усною мовою аж до XX ст.: "Зима пробудила всі мої турботи // Тепер листя опале і біле, // Часто я бачу й сльози наvertsаються: // Коли це приходять на ум, // Радості цього світу зводяться на нуль..." [10, 4].

Ці рядки виникають у середовищі купців, які ведуть комерційні операції на свій ризик. Дані ментальні риси

типово міські. Фортуна проторувала собі стежку в життєвих орієнтирах міщанства Англії саме в час високого середньовіччя. Ставши ще одією силою, яка править світом, людським життям, вона протиставилася Господній волі, що поклато початок до десакралізації життєвої долі. Життя – це ризик, а не Божий задум.

Ритм життя визначався в основному рухом сонця: день короткий зимою і довгий – влітку. Упорядкований природою час ділячи на рік, сезони, місяці, дні.

Церква була першим інститутом, який взявся за регламентацію часу. Тому не дивно, що навіть для міських хартії характерне датування подій від певного релігійного свята та за роком правління короля, як і літописів загалом. Наприклад, Матвій Паризький, описуючи весілля Генріха III, говорить і про погодні явища: "Приблизно в той же час, протягом двох місяців і більше, а саме, в січні, лютому, і частково березня, така злива була, як ніколи... Близько свята Св. Схоластика, коли місяць був новим, море стало дуже повним..." [16, 10-11].

Не тільки день, а рік був розподілений, що яскраво видно з типових мовних зворотів у хартіях щодо означення часу року і конкретного дня: конструкції на зразок "в день Св. Такого-то" чи "на свято Св. Такого-то". Наприклад, у хартії оксфордських ткачів, "вони платять першу половину суми [із 42 шилінгів меру і бейліфам] на свято Св. Михайла, а іншу – на Паску..." [31, 52].

Поезія та художні твори часовими характеристиками обирають сезонні явища, на зразок "Любовної пісні": "Між березнем і квітнем, // Коли накрапає до весни..." [11, 12].

Залежність часових структур від природного часу можна знайти і в типово міському просторі, що мав би бути вільнішим (порівняно із сільським) від природи. У ремісників протилежність дня і ночі, зими і літа зафіксована в цеховій регламентації.

По-перше, нічна праця була забороненою. Так, "Статути лоримерів" (1261 р.) не дозволяли працювати після обіду в суботу, а також у певні релігійні свята [15, 79], так само "Статути лимарів та столярів Лондона" (1309 р.) – працювати вночі [15, 81] тощо. По-друге, деякі ремесла мали сезонні ритми активності (наприклад, каменярі, сукнороби). По-третє, морська торгівля була неможливою взимку.

Ритми праці у містах поєднували і з релігійними святами. Так, зазвичай не працювали у певні релігійні дати, а також у неділю, як вже зазначено вище. Було заборонено працювати в останній день тижня – з дев'ятої години суботи до світанку понеділка [19, 528]. "Люди, які дякують Богу, – пише Роджер Ховендонський у своїй "Хроніці", – слідує його проповідям, присягають ніколи в майбутньому у День Господа ані продавати, ані купувати, якщо, за винятком, їжу та напої подорожнім" [19, 528]. Тут же хроніст переказує кілька випадків, що сталися, коли такого правила не було дотримано. Так один тесляр у Беверлі, незважаючи на перестороги своєї дружини, робив у неділю дерев'яні клини, – однак упав на землю у паралічі. Інший випадок: жінка – ткаля, у своєму клопоті завершити плетиво, не полишила роботи після означеного часу, – її паралізувало та вона втратила голос. Схожі розповіді про мельників – працюючи на млині у цей час, чоловік стік кров'ю; а жінка у Лінкольні намагалася у гарячій печі випекти мисиво, не полишаючи спроби всю неділю, все ж до понеділка тісто залишалось сирим. Натомість, одна жінка так само готувала тісто, її зупинив чоловік, і та покинула справу, накривши його пляною тканиною. А в понеділок вранці вся здоба була вже випечена сама собою [19, 529-530].

Роль цих історій, переказаних хроністом, виявляється не відразу. В них йдеться не так про конкретний вид заборони, як про певний вид праці на яку вона розпо-

всюджується. Ця робота – це виготовлення продукції на продаж. Всі історії мали відбуватись у місті.

Як бачимо, регулювання міської професійної діяльності відбувалося декількома шляхами: практичним, організаційно-правовим, релігійно-повсякденним. Саме релігійні регламентації, поєднані з народними розповідями про можливу "кару Божу", які увійшли і до цілком "світських" трактатів, відігравали одну з найважливіших ролей.

Відзначимо якісну характеристику англійського середньовічного рахунку днів: день починався із заходом сонця. Це була давня система підрахунку. Так, "Англо-саксонська хроніка" рахує дні по ночах, а роки – по зимах [22, 159]. Як і у постановках, наведених вище, так і за "Хронікою" Роджера Ховендонського та іншими джерелами, – рахунок однаковий.

У простонародних фабліо підрахунок часових проміжків досить умовний: "і день, і ніч", "до ночі" (nizt and dai, to nizt) [17, 7, 33], або просто "багато років", "багато днів" (moni zer, moni dai) [17, 4, 9], "прийшов час" (hit com to the time) [17, 36], "вчора" (Zurstendai) [17,4] тощо.

Міським феноменом хронотопу є календар. Численні манускрипти XI-XIII ст. містять у перших фоліо розподіл місяців, днів по святах. Такими є, наприклад, "Псалтири" із колекції Бодлейянської бібліотеки (MS Arundel 157. – F. 13-18v; MS Burney 345. – F. 2-6v; MS Egerton 1066. – F. 2-10; MS Harley 863. – F. 1-7v; MS Lawnsdown 383. – F. 2v-8v; MS Lawnsdown 420. – F. 2-6v; MS Lawnsdown 431. – F. 2-10v; MS Royal 1 D X. – F. 9-14v; MS Royal 2 A XXII. – F. 4v-10v та інші) чи збірки (MS Harley 3735. – F. 6v-15v). Вони супроводжуються ілюстраціями трьох типів. По-перше, антропоморфним зображенням місяців року. По-друге, творчим уявленням знаків зодіаку. І, по-третє, відображенням сільськогосподарських робіт, як, наприклад, манускрипт Бодлі 614 із Бодлейянської бібліотеки [2, 2v] та інші; навіть Псалтир [5], у мініатюрах до Псалмів, точно показує всі польові роботи, дублюючи їх кілька разів [5, 21, 51v, 54v].

Таку тенденцію М. Монтанарі охарактеризував як "нову форму міського імперіалізму" [29, 68]. Справа в тому, що, по-перше, влада розповсюджує свою юрисдикцію на всі прилеглі території; по-друге, виживання міщан залежить від цієї округи; по-третє, важливим стає чіткий ритм, врожайність тощо. Іншими словами, ресурси від сільського господарства оцінюються з точки зору ринку і міського споживання [29, 68]. Для цього у міському середовищі створюються навіть наукові трактати присвячені роботі на землі та вирощуванню продуктів. Так, серед англійців XIII ст. поради з агрономії давали Роберт Гроссетест у своєму "Статуті" (написаному близько 1235-1242 рр. латиною), анонімний автор у трактаті "Seneschancy" (близько 1260-1270-х рр. французькою), Вольтер Хенлі у "Господарстві" (близько 1285 р.) та інші [14, 11]. Перший з них дає рекомендації щодо урожайності полів, останній, базуючись на попередньому трактаті, вираховує ефективність праці, якість землі тощо [14, 11].

Так, місто вибудувало "нову хронологічну" реальність.

Цілком слушними виглядають рефлексії британського історика Н. Дейвіса щодо "звучання" середніх віків. Дійсно, середньовіччя було світом, де не було звукового тла у сучасному розумінні. "Звуками середньовіччя" були тільки церковні дзвони та вітер, що свистів у кронах дерев, ревіння худоби та дзенькіт далекої кузні [26, 422]. Матеріальним виміром, як і звуковим, церковного часу став дзвін.

Зображення церковних дзвонів ми знаходимо серед мініاتور "Великої хроніки" Матвія Паризького. Так, вони показують подвійну систему дзвонів, процес їхнього керування [6, 94], а також п'ять великих дзвонів Лондона

[6, 139v]. Собор – володар дзвонів – знаходився у центрі міста, постійно надвисав над щоденним життям [8].

Час за ударами дзвонів у розташованому поблизу монастирі рахували кожні три години. Втім, ці канонічні години не були однакові, вони змінювалися в залежності від клімату, пори року. Особливо непостійним був час вечірні. До того ж третю, шосту і дев'яту години в Англії дзвонили раніше, ніж на континенті, зрештою, час дев'ятої став позначати англійською "опівдні" [30, 23].

Такі незручності в обрахунку доби вели до удосконалення відліку часу.

Чіткі математичні розрахунки часу зафіксовані у манускрипті Харлі 3667, фоліо 7v. Схема, утворюючи мигдалеподібний центральний простір усередині прямокутника, що містить імена чотирьох євангелістів, а на зовнішній межі – імена апостолів, записаних в колах, та імена старозавітних пророків, священників і патріархів між колами, за зовнішньою межею містить назви годин дня і ночі та імена напрямків (давньоанглійською мовою) вітрів. Зверху напис, що доба складається із 24 годин, 12 – нічних і 12 – денних [3, 7v].

Це було однією з передумов переходу до чіткого механічного виміру часу. Іншою передумовою стали попередні наукові дослідження та практичні спроби створення годинника (сонячного, водяного).

Так, перші чіткі виміри за Сонцем сягають ще англосаксонських часів. Прикладом може слугувати сонячний годинник кафедрального собору Св. Григорія у Кірдейлі (Йоркшир), створений бл. 1055 р. Графіті говорить, що це показник по Сонцю частин дня ("tide"), а створили його священники Ховарт та Бренд [18, 456]. Що ж до водяного годинника, то він описується у "Хроніці" Йоселіна з Бражелонелю про монастир Барі Сент-Едмунда, де 1198 р., під час пожежі, рятували такий технічний спосіб рахунку часу [7, 306].

Свідченням існування в Англії годинників до XIII ст., є розповідь Вальхера з Мальверну. У своїй праці він розповідає про місячний календар, де зазначає, що 1091 р., він був в Італії і спостерігав затемнення, але не зміг точно його обрахувати, бо не мав годинника (horologium), натомість, повернувшись на батьківщину, наступного року спостереження за цим природним явищем описав точно, адже користувався вже відповідним обладнанням [21, 68].

Про головну проблему у створенні нового типу годинників – механічних – розповідає нам бл. 1271 р. Роберт Англійський у коментарях до трактату "Про сферу" Йоганна де Сакробоско. Той пише, що годинникарі намагаються зробити колесо, яке робитиме один повний оберт на кожне рівнодієве коло, але вони не можуть досягти досконалості у своїй роботі. І пропонує вирішення: творити важки, які б утворили систему, за якою найважчий серед них буде тягти за віссю обертання колесо рівномірно, щоб повний оберт припадав на дванадцять годин [13, 153].

Перший міський годинник, наскільки відомо, був збудований в Англії, у Вестмінстері, в 1288 р. [23, 274]. Припускають, що його створив Бартоломій Орологіст з Собору Св. Павла в Лондоні. Також існував і великий годинник у Кентербері, збудований у 1292 р. [13, 154]. Згодом відомий англійський механік, син коваля, абат Сент-Олбанського монастиря Річард Уоллінгфорд (1292-1336 рр.) створив годинник, названий ним "Альбіон", тобто Англія. Він показував фази Місяця, положення Сонця серед сузір'їв зодіаку і, головне, мав хвилинну стрілку [23, 274]. Хоча вона не використовувалась широко до кінця XV ст.: рух часу сприймався непоспішним. Годинник, який відбивав кожну годину з'явився бл. 1396 р. в Солсбері.

Церковний дзвін став ознакою села. Так, англійський учений Джон Гарландський пояснює у своєму "Словнику" (бл. 1220 р.) значення слова "дзвін" так: "Дзвони – так називають селяни, оскільки вони працюють в полі [in campo], і не знають іншого способу рахувати час, як за допомогою дзвонів" [9, 128].

Як бачимо, попри появу годинника в англійському місті високого середньовіччя, у повсякденному житті міщани до кінця XIII ст. так і не відійшли від церковного виміру часу. Годинник протиставляється дзвонам як місто протиставляється селу. Однак його поява засвідчила високий розвиток науки і техніки у міському середовищі.

Концепція "часу купця" на противагу "часу церкви" у період високого середньовіччя за англійськими джерелами не виправдовує себе. Секуляризація часу не відбулася. Немає протиставлення точності механічного годинника неточності дзвонів. Володарем часу і далі залишається собор. Та й сам технічний винахід з'являється в релігійному середовищі.

За матеріалами простонародних середньоанглійських фаблі високого середньовіччя, означені теоретичні концепції не знаходять підтвердження. Натомість ми помітили наступне. У "Пані Сіріц" відносини між головними героями будуються, як між купцями: Вілекін пропонує Марджері угоду любові, а для пані Сіріц – оплачує послуги. Динаміка сюжету також дивує: вся справа любовного трикутника вирішується за один день. Тобто, "час прискорюється", він "стиснутий": не потрібно чекати законного чоловіка Марджері, який поїхав на ярмарок, щоб укласти угоди, – цим займається сама господиня, бо боїться, що втратить клієнта; пані Сіріц швидко "кидається" виконувати умови договору, користуючись моментом, а то не отримає нічого; час шляху до Бостона, куди поїхав чоловік, вже добре відомий, вимірний, а від'їзд (подорож) по країні – нормальне явище ("про це говорять всюди" [17, 8]).

Як можемо побачити, англійці XI-XIII ст. рахують час від ночі, за давніми саксонськими традиціями, дні тижня називають за язичницькими богами, а більшість календарів містять антропоморфне зображення місяців. Поряд з цим, святкуються християнські свята. У містах Англії XI-XIII ст. заборонена праця у неділю та великі свята, як і робота вночі.

Досить складно виявити процес переходу до "часу купця". Церковний дзвін в наукових англійських трактатах асоціюється із сільським простором. Час міста, вимірний годинником, – точний, розмірений, правильний. Такий ментальний переворот відбувся у високому середньовіччі та став визначальним у розвитку суспільства.

Разом з процесом урбанізації протягом високого середньовіччя в Англію проникає в суспільну свідомість образ Фортуни, народні пісні та перекази про яку стають вельми популярними. Образ богині, яка щораз може змінити хід життя, незалежно від способу існування власне людини, її чеснот чи гріхів, укорінений у міському способі життя: непевність успіху фінансових, торгових операцій веде до невпевненості у життєвих орієнтирах. Таким чином, місто породжує ще одну каузативну силу в історії: поряд з "Божою волею" з'являється Фортуна.

Список використаних джерел:

1. Bodleian Library (Oxford). – MS Bodleian 188.
2. British Library. – MS Bodleian 614.
3. British Library. – MS Harley 3667.
4. British Library. – MS Harley 3735.
5. British Library. – MS Harley 603.
6. British Library. – MS Royal 13 C VII.
7. Cronica, by Jocelin de Braklonde// Memorials of St. Admundes Abbey/ Ed. by T. Anold. – Vol. I. – London [etc.], 1890.
8. CVMA № 002803// Corpus Vitrearum Medii Aevi: Medieval Stained Glass in Great Britain [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvma.ac.uk/>.

9. Dictionarius of John de Garlande// A volume of vocabularies / Ed. by T. Wright. – London: Privately printed, 1857.
10. Early English and Scottish Poetry, 1250-1600/ Selected and Ed., With a Critical Introd. and Notes by H. M. Fitzgibbon. – London, W. Scott, 1888.
11. English poetry (1170-1892)/ Ed by. J. M. Manly. – Boston, New York [etc.] Ginn & Company, 1907.
12. Fitzwilliam Museum. – MS 330.
13. Gimpel J. The medieval machine: the industrial revolution of the Middle Ages. – Harmondsworth: Penguin, 1977.
14. Glick T.E. Agronomy// Medieval Science, Technology and Medieval Medicine: En Encyclopaedia/ Ed by T.F. Glick, S. J. Livesey, F. Wallis. – New York: Routledge, 2005.
15. Liber Custumarum/ Munimenta Gidhallae Londoniensis: Liber Albus, Liber Custumarum, Et Liber Horn/ Ed. by H. T. Riley. – Longman, Brown, Green, Longmans, and Roberts, 1860– Vol. II, part 1.
16. Matthaei Parisiensis monachi sancti Albani, Chronica majora / Ed. by H. R. Luard. – In 7 vols. – Vol. I. The Creation to A.D. 1066. – London: Longman & Co..., 1872.
17. Middle English Humorous Tales in Verse/ Ed. by G. H. McKnight, – Boston-London: D. C. Heath & Co., 1913.
18. Scattergood J. Writing the clock: the reconstruction of time in the Late Middle Ages// European Review. – 2003. – № 11. – P. 453-474.
19. The annals of Roger de Hoveden. Comprising the history of England and of other countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201 / Ed. by H. T. Riley. – In 2 vols. – Vol. I. A.D. 732 to A.D. 1180. – London, H.G. Bohn, 1853.
20. The Chronicle of Henry of Huntingdon: Comprising the History of England, from the Invasion of Julius Cæsar to the Accession of Henry II.

- Also, The Acts of Stephen, King of England and Duke of Normandy/ Trasl. by T. Forester. – London: H. G. Bohn, 1853.
21. Thorndike L. A history of magic and experimental science. – Vol. II. – New York: Columbia Univ. Press, 1923.
22. Англосаксонская хроника/ Пер. с др.-англ. – СПб.: Евразия, 2010.
23. Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 3. Человек внутри городских стен: повседневность и коллизии городской жизни. – М.: Наука, 2000.
24. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – М.: Искусство, 1984.
25. Гьоз Г.-В. Час. Історія: Середньовіччя // Історія європейської ментальності/ За ред. П. Дінцельбахера/ Пер. з нім. – Львів: Літопис, 2004.
26. Дейвіс Н. Європа. Історія/Укр. переклад П. Татарщука. – К.: Основи, 2006.
27. Ле Гофф Ж. Средневековье: время церкви и время купцов// Ле Гофф Ж. Другое средневековье: Время, труд и культура Запада. – Екатеринбург, 2000.
28. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада/ Пер. с фр. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007.
29. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе/ Пер. с итал. – СПб.: Александрия, 2009.
30. Пастуро М. Повседневная жизнь Франции и Англии во времена рыцарей круглого стола. – М.: Молодая гвардия, 2001.
31. Хартия, данная гильдии оксфордских ткачей в 1275 году// Средневековый город: сб. ст./ Под. ред. В. Ф. Семенова// Ученые записки МГПИ им. Ленина – М., 1949. – Т. 59.
32. Ястребицкая А. Л. Средневековая культура и город в новой исторической науке. – М.: Интерпракс, 1995.

Надійшла до редколегії 05.09.13

А. Охрименко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВРЕМЕННЫЕ СТРУКТУРЫ В МЕНТАЛЬНОСТИ АНГЛИЙСКОГО БЮРЖЕРСТВА XI-XIII ВВ.

В статье на основе нарративных и изобразительных источников исследуется восприятие времени как социальной категории городскими жителями Англии в период XI-XIII вв. Определяются изменения, происходящие в ментальности английского общества, под влиянием урбанизационных процессов эпохи высокого средневековья.

Ключевые слова: социальная история, история времени, средневековая ментальность, Англия, урбанизация.

O. Okhrimenko, Postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

STRUCTURES OF TIME IN THE MENTALITY OF THE ENGLISH BURGHERS DURING 11TH-13TH CENTURIES

The article based on narrative and visual sources and it investigates the perception of time as a social category of urban residents in England during the eleventh to thirteenth centuries. It identifies the changes that occur in the mentality of the English society under the influence of urbanization processes of the High Middle Ages.

Keywords: social history, the history of time, the medieval mentality, England, urbanization.

УДК [(436): (477)]

Н. Папенко, канд. іст. наук, доц.
О. Лихачова, студ. магістратури
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

АВСТРІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР

У статті проаналізовано передумови, сучасний стан та перспективи розвитку австрійсько-українських відносин. Розглянуто нормативно-правову базу та досліджено основні аспекти відносин.

Ключові слова: Австрія, Україна, співробітництво, відносини.

Ще на початку X ст. у літописах з'являються перші записи про торгівлю між Київською Русю і містами Дунаю. У цих же літописах описується династичний шлюб, який був укладений у 1252 р. між Гертрудою (племінницею Фрідріха III, останнього представника австрійської династії Бабенбергерів) та сином князя Д. Галицького. Це був початок розвитку дружніх відносин між державами.

Наприкінці XVI ст. розпочинається війна між християнською Австрією та Османською імперією. Важливу роль у цій війні відіграли козаки Запорозької Січі. Цю інформацію знаходимо у щоденнику посла австрійського імператора Рудольфа II, дипломата Еріха Лясоти, який у 1594 р. неодноразово перебував на Запорозькій Січі. Його спогади про цю подорож містять дуже великий масив інформації про хід переговорів із козаками, наводить власні спостереження і міркування щодо військової майстерності та значення їхньої діяльності. Са-

ме козаки зробили значний внесок у звільнення Відня під час Тридцятилітньої війни. За деякими даними близько 16000-20000 український козаків були при визволенні столиці Австрії від турків [10].

Наприкінці XVIII ст. як відомо, західноукраїнські землі були тісно пов'язані з Австрією. Після першого поділу Польщі у 1772 р., до складу Габсбурської держави увійшла Галичина, а 1774 р. Австрія придбала в Османській імперії Буковину. У складі Угорського королівства ще з XVII ст. перебувало Закарпаття. Таким чином, до складу Габсбурської імперії входили українські землі площею 70 тис. кв. км. Про них ще у 1915 р. писав С. Томашівський: "Галичину можна назвати історичними воротами між двома половинами Європи. Ся важна роль умовлена, окрім значення Карпат, також політично-географічним характером цієї території" [4, с.89].